

بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی مطالعه موردی: دهستان حسن آباد، شهرستان اسلام آباد غرب

بتول میرزائیان^{*}، حمید برقی^۲، بهمن شفییعی^۳، احمد حجاریان^۴

^۱ دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دبیر جغرافیای آموزش و پرورش، ساوجبلاغ، ایران.

^۲ دانشیار دانشکده علوم جغرافیا و برنامه ریزی، گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

^۳ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیا و برنامه ریزی، گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

^۴ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیا و برنامه ریزی، گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۰۶/۲۰

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۲/۰۹

چکیده

سرمایه اجتماعی مفهومی کلان است که در برگیرنده ابعادی مانند اعتماد اجتماعی، مشارکت و هنجارها است که امروزه در تحلیل‌های اجتماعی- اقتصادی پیرامون توسعه روستایی مطرح است. هدف از این پژوهش نشان دادن نقش سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق ۱۷۶۲ سرپرست خانوار در دهستان حسن آباد بوده که با استفاده از جدول حداقل حجم نمونه بارتلت و همکاران، نمونه آماری مورد پرسش تعداد ۱۸۹ سرپرست خانوار تعیین گردید که برای اطمینان بیش تر از حصول نتایج ۲۱۰ سرپرست خانوار در نظر گرفته شد. این تعداد با روش نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS 22 و مدل سازی معادلات ساختاری (SEM) انجام شده است. در این تحقیق متغیرهای مشاهده شده برای دو مؤلفه مشارکت و اعتماد اجتماعی به دست آمد. دو مدل تحلیل عاملی مرتبه اول برای اندازه گیری دو زیر مقیاس سرمایه اجتماعی تدوین و اعتبار سنجی شد. نهایتاً چگونگی نقش و تأثیر متغیرهای مشاهده شده و مؤلفه‌های دوگانه حاصل از آن‌ها بر سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر وابسته پنهان اصلی، و روابط بین آن‌ها به کمک یک مدل ساختاری تحلیل عاملی تأییدی (CFA) سه عاملی مرتبه دوم تحلیل شد. نتایج نشان از برازش و اعتبار قابل قبول هر دو مدل اندازه گیری سرمایه اجتماعی و تحقق اهداف و نیز مدل سه عاملی مرتبه دوم برای بررسی سرمایه اجتماعی، بر اساس داده‌های گرد آوری شده بود. هم‌چنین مشارکت و اعتماد اجتماعی به ترتیب به میزان ۰/۶۵ و ۰/۷۸ بر سرمایه اجتماعی تأثیر داشته است.

کلید واژه‌ها: سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، دهستان حسن آباد، مدل سازی معادلات ساختاری (SEM).

مقدمه

مفهوم توسعه هم ابعاد کمی و هم ابعاد کیفی دارد و تأکید بر جنبه‌های کمی بدون در نظر داشتن جنبه‌های کیفی و برعکس به مفهوم توسعه نیست (جمعه پور، ۱۳۸۴، ۵۵). توسعه روستایی یعنی فرآیند تواناسازی و تقویت قابلیت زندگی از نظر کیفیت زندگی، کیفیت محیط به کار آبی اقتصادی و کیفیت محیط بیوفیزیکی در نواحی روستایی. مهاتما گاندی توسعه روستایی را تبدیل روستاها به مکان‌های قابل زیست و متناسب با رشد و تعالی انسانی معرفی می‌کند (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۲، ۶۲). توسعه با مبانی پیچیده‌ای که با خود به همراه دارد، سال‌هاست که در ادبیات جهانی مطالعه می‌شود. توسعه روستایی هم به عنوان یکی از مباحث توسعه با چالش‌های فراوانی روبرو است. یکی از این مباحث عدم توجه به سرمایه اجتماعی در بین روستاییانی است که به صورت هزاران خرده فرهنگ در پهنه جغرافیایی کشور گسترده شده‌اند و شناخت آن روند برنامه‌ریزی توسعه روستایی را برای متخصصان مربوط تسهیل و مشارکت روستاییان را در اجرای بهتر برنامه به همراه دارد (شربتیان و همکاران[†]، ۱۴۱، ۲۰۱۵). توسعه یک منطقه تنها با تکیه بر منابع طبیعی مقدور نیست، بلکه یکی از موارد لازم و اساسی دیگر سرمایه اجتماعی است، سرمایه اجتماعی یک شهر و با یک روستا بیان کننده بخشی از پتانسیل‌های انسانی آن شهر و روستا است و برای هرگونه برنامه‌ریزی به منظور توسعه لازم است که سرمایه اجتماعی آن منطقه نیز مورد بررسی همه جانبه قرار گیرد (دینی ترکمانی، ۱۳۸۵، ۲۳).

امروزه اهمیت سرمایه اجتماعی به منظور رسیدن به توسعه روستایی، موضوع رو به رشد بسیاری از مطالعات است. شرط لازم برای پیشرفت هر جامعه‌ای به خصوص جوامع روستایی، توسعه همه جانبه، ایجاد روابط گرم، گسترش انسجام اجتماعی، بسط مشارکت اجتماعی و از همه مهم‌تر اعتماد متقابل (فرد، جامعه، دولت) است که این سازه‌ها از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی هستند، بررسی علمی روستاها اگرچه عنوان زمینه‌ای تحقیقاتی از دیرباز مورد توجه بوده، تنها در دهه‌های اخیر مورد علاقه خاص قرار گرفته است (سعیدی، ۱۳۸۳، ۱). سرمایه اجتماعی یک مفهوم جامعه شناختی است که به طور فزاینده‌ای توسط دانشمندان علوم اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته است (ون ریجن و همکاران[‡]، ۲۰۱۳، ۴۵). اعتماد اجتماعی بعد از سرمایه اجتماعی می‌باشد. اعتماد اجتماعی سطح اطمینان مردم به یکدیگر است مبنی بر اینکه سایرین طبق انتظار عمل می‌کنند و آنچه می‌گویند قابل اطمینان است. مشارکت اجتماعی دلالت بر گسترش روابط بین گروهی در قالب انجمن‌های داوطلبانه، باشگاه‌ها، اتحادیه‌ها و گروه‌هایی دارد که معمولاً خصلتی محلی و غیردولتی دارند و هدفشان مشارکت و درگیر ساختن مردم در فرآیندهای اجتماعی مختلف در قالب سیاست‌های اجتماعی است (محسنی تبریزی، ۱۳۶۹، ۱۰۸). مشارکت اجتماعی بر فعالیت‌های داوطلبانه و ارادی دلالت می‌کند که از طریق آن‌ها اعضای یک جامعه در امور محله، شهر و روستا شرکت می‌کنند (گرگی کرسامی و بابایی کارنامی، ۱۳۹۶، ۱۳۰). اعتماد اجتماعی نه تنها یک جنبه مهم از تعاملات اجتماعی است بلکه مولفه مرکزی و شاخص کلیدی در بحث سرمایه اجتماعی است (مورایاما و همکاران[§]، ۲۰۱۴: ۲۷۷). در این پژوهش دو بعد سرمایه اجتماعی یعنی اعتماد و مشارکت اجتماعی تعریف و مورد بررسی

† . Sharbatian et al

‡ . Van Rijn et al

§ . Murayama et al

قرار گرفته‌اند. دهستان حسن آباد یکی از دهستان‌های با ظرفیت بالای نیروی انسانی و طبیعی در شهرستان اسلام آباد غرب است. که کم توجهی به شاخص‌های اجتماعی همچون آگاهی، مشارکت، اعتماد، انسجام اجتماعی، مسئولیت‌پذیری و ... زمینه ساز مشکلات متعدد در روستاها و حتی مهاجرت از روستاها، نارضایتی مردم، عدم احساس مسئولیت در زمینه جریانات روستایی و ... شده است. که برنامه‌ریزی در این زمینه بسیار ضروری می‌باشد. مسئله اصلی برای انجام این پژوهش موارد فوق الذکر می‌باشد، بنابراین این پژوهش در پی پاسخ به سوالات زیر است؟

۱- مشارکت اجتماعی به چه میزان روی سرمایه اجتماعی در روستاهای دهستان حسن آباد تاثیر دارد؟

۲- اعتماد اجتماعی به چه میزان روی سرمایه اجتماعی در روستاهای دهستان حسن آباد تاثیر دارد؟

پیشینه پژوهش

بریمانی و همکاران (۱۳۹۷)، به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و عوامل تهدید کننده امنیت پرداخته‌اند، نتایج پژوهش بیانگر این است که اگر تداوم فقر توأم با روند تدریجی کاهش سرمایه اجتماعی (اعتماد و مشارکت و انسجام اجتماعی) استمرار یابد، این احتمال وجود دارد که در آینده، منطقه با ناپایداری و بی‌ثباتی زیادی مواجه شود که در آن صورت، کنترل آن دشوار خواهد بود. امیر انتخابی و همکاران (۱۳۹۶)، در پژوهشی به سرمایه اجتماعی و پایداری نواحی روستایی در شهرستان کاشمر پرداخته‌اند، نتایج نشان می‌دهد که دهستان‌های پررود و برکوه و نکاب با ضریب به دست آمده ۰/۲۸، ۰/۲۴، ۰/۱۴، از وضعیت نامطلوبی پایداری برخوردار است. ایمانی و همکاران (۱۳۹۴)، در پژوهشی با عنوان بررسی و ارزیابی تاثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در مناطق روستایی به این نتیجه رسیدند که برای بهبود کیفیت زندگی روستاهایی که در سطح متوسط به پایین قرار داشتند این است که با تقویت شاخص‌های سرمایه اجتماعی به همت مسئولان و آگاه‌سازی مردم و مشارکت دادن آنها در امور، کیفیت زندگی در این روستاها به وضع مطلوب تغییر کند. افراخته و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی به نقش سرمایه اجتماعی بر توسعه روستایی دهستان چهاردانگه پرداخته‌اند، نتایج نشان داد که متغیرهای مشارکت، اعتماد و آگاهی بیشترین تاثیر را در روند توسعه دارند، در حالی که نقش انسجام اجتماعی و شبکه اجتماعی محدودتر می‌باشد. فراهانی و همکاران (۱۳۹۱)، در پژوهشی به ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی با تاکید بر کیفیت زندگی (مطالعه موردی: دهستان مشهد، میقان شهرستان اراک) پرداخته‌اند، نتایج نشان می‌دهد که از میان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، انسجام اجتماعی با اثرات کلی ۰/۴۵۵ بیشترین تاثیر را بر روی سطح کیفیت زندگی خانوارهای روستایی داشته است. دیمه* (۲۰۱۰)، با بررسی اهمیت سرمایه اجتماعی در موفقیت یکپارچه سازی زمین های کشاورزی در کشور رومانی، پیش شرط‌های موفقیت آن را در بطن و زمینه یکپارچه سازی توسعه روستا، آگاهی عمومی داشته است. لینگ و همکاران^{□□} (۲۰۱۵)، به بررسی سرمایه اجتماعی، مشارکت اعضا و تعاون پرداخته‌اند و نشان دادند که رابطه مثبتی بین ابعاد سرمایه اجتماعی و مشارکت اعضا در نشست های آموزشی و مجامع عمومی برقرار است. علاوه بر تحقیقات یاد شده، در حوزه مطالعات داخلی می‌توان به پژوهش‌های دیگری که رستم علیزاده و فیروزآبادی (۱۳۹۰)، کریمی

** . Dima

†† . Ling et al

و شاه دوستی (۱۳۹۶)، شایان و همکاران (۱۳۹۷) و جلالی و نصراللهی (۱۳۹۸) و در حوزه مطالعات خارجی به کارهای تیلمن^{¶¶} (۲۰۱۲)، مويس و همکاران^{¶¶} (۲۰۱۵) و ژو و همکاران^{***} (۲۰۱۷) درباره سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی انجام داده‌اند، اشاره کرد. نوآوری پژوهش حاضر نسبت به سایر پژوهش‌های انجام شده در این است، که در زمینه ابعاد سرمایه اجتماعی (مشارکت و اعتماد) در توسعه نواحی روستایی در دهستان حسن آباد شهرستان اسلام آباد غرب تحقیقی انجام نگرفته است و تنها تحقیقی که تا الان (سه ماهه اول - بهار ۱۳۹۸) وجود دارد مربوط به متغیرهای دیگر است از جمله پژوهش ایمانی و همکاران (۱۳۹۴) که به بررسی و ارزیابی تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در مناطق روستایی شهرستان اسلام آباد غرب پرداخته‌اند. یکی دیگر از وجوه افتراق مطالعه حاضر با مطالعات پیشین، از حیث کاربردی استفاده از روش تحلیل عاملی تأییدی با مدل سازی معادلات ساختاری برای انجام این تحقیق می‌باشد.

مواد و روش‌ها

تحقیق حاضر به لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی و به لحاظ ماهیت از نوع تحقیقات توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش را ۱۷۶۲ سرپرست خانوار روستای انتخابی دهستان حسن آباد در شهرستان اسلام آباد غرب را تشکیل می‌دهد. از جدول حداقل حجم نمونه بارتلت^{¶¶¶} و همکاران (۲۰۰۱) برای محاسبه حجم نمونه آماری استفاده شد که بر این اساس حداقل حجم نمونه برابر با ۱۸۹ خانوار برآورد گردید. که برای اطمینان بیشتر از حصول نتایج ۲۱۰ سرپرست خانوار در نظر گرفته شد. در ادامه با استفاده از روش نمونه‌گیری احتمالی از نوع تصادفی ساده، پرسشنامه‌ها در بین یازده روستای دهستان حسن آباد توزیع شد. اسامی آن‌ها و تعداد پرسشنامه‌های اختصاص داده شده به هر روستا، در جدول ۱ نمایش داده شده است. پرسشنامه مشتمل بر دو بخش است. بخش اول مربوط به مشخصات فردی یا حرفه‌ای پاسخگویان شامل جنسیت، سن، میزان تحصیلات و شغل می‌باشد. بخش دوم مربوط به سنجش سرمایه اجتماعی (اعتماد و سرمایه اجتماعی) پاسخگویان و در قالب طیف لیکرت پنج سطحی (کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵) استفاده شد. روایی صوری و محتوایی پرسشنامه با نظر اصلاحی استادان دانشگاه و کارشناسان و پس از انجام اصلاحات لازم در چند مرحله تأیید شد. و برای رعایت اصول و تکنیک کار و سنجش میزان پایایی در تدوین و تنظیم پرسشنامه، از روش آلفای کرونباخ در SPSS 22 استفاده گردید. نتایج حاکی از آن است که پرسشنامه از پایایی بالا برخوردار است به طوری که پایایی کل پرسشنامه برابر ۰/۸۸ است. برای سنجش اطلاعات گردآوری از مدل معادلات ساختاری (SEM) استفاده شده است.

"جدول ۱: اسامی روستاهای منتخب و تعداد خانوار نمونه‌گیری شده"

روستا	تعداد کل خانوار	درصد	سهم پرسشنامه	ساختار محیطی

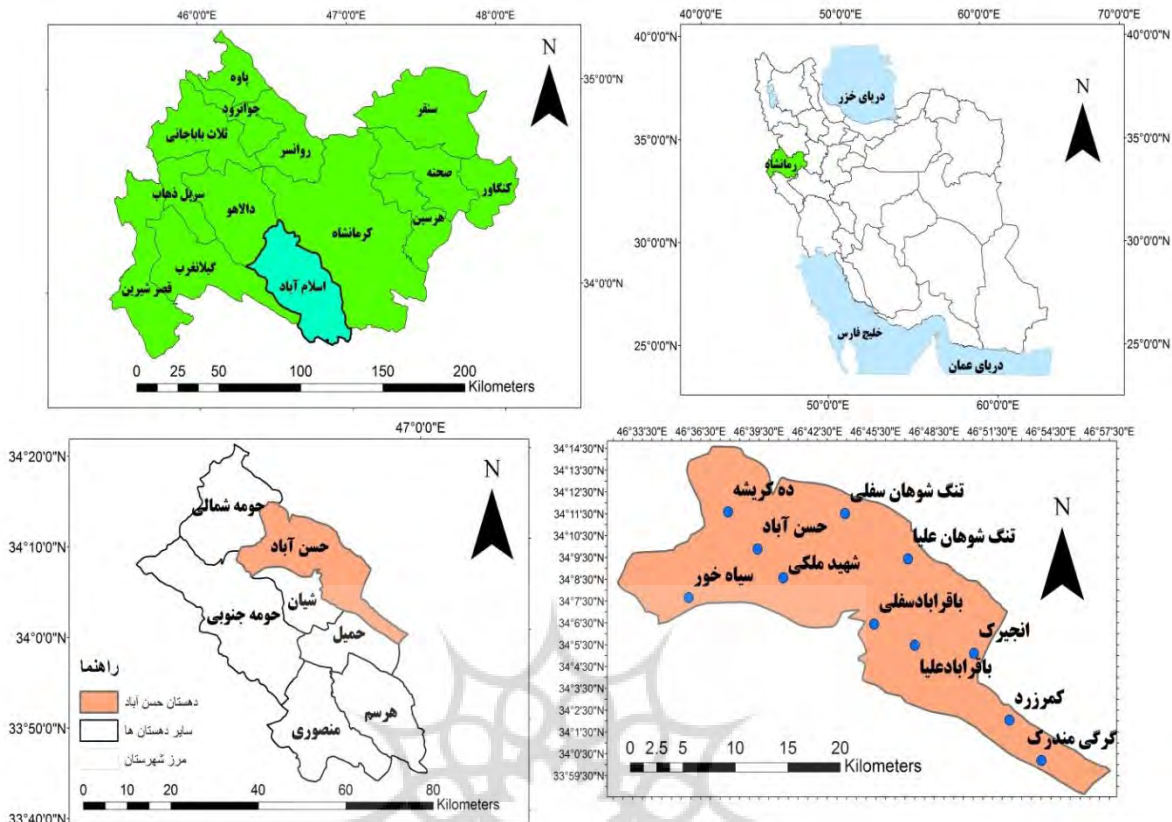
‡‡ . Teilmann
 §§ i Moyes et al
 *** . Zhou et al
 ††† . Bartlett et al

کوهستانی	۱۸	۸,۵۱	۱۵۰	کمر زرد
کوهستانی	۱۵	۷	۱۲۵	گرگی
دشتی	۱۸	۸,۵۱	۱۵۰	باقر آبا سفلی
کوهستانی	۱۶	۷,۵	۱۳۲	باقر آباد علیا
کوهستانی	۲۳	۱۱	۱۹۸	انجیرک
کوهستانی	۱۵	۷,۲۶	۱۲۸	تنگ شوهان سفلی
کوهستانی	۱۷	۸,۱۱	۱۴۳	تنگ شوهان علیا
دشتی	۱۸	۸,۵۶	۱۵۱	شهید ملکی (دلو)
دشتی	۳۸	۱۸,۲۱	۳۲۱	حسن آباد
دشتی	۱۵	۷,۲۶	۱۲۸	سیاه خور
دشتی	۱۷	۸,۰۸	۱۳۶	وحدت (ده کریشه)
۱۱	۲۱۰	۱۰۰	۱۷۶۲	مجموع

منبع: مرکز آمار ایران، سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵

موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

شهرستان اسلام آباد غرب بین مدار ۳۳ درجه و ۴۳ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۲۱ دقیقه عرض شمالی و ۴۶ درجه و ۱۷ دقیقه تا ۴۷ درجه و ۱ دقیقه طول شرقی نسبت به نصف النهار گرینویچ واقع شده است (سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۵، ۳۸). طبق سرشماری ۱۳۹۵ جمعیت شهرستان ۱۴۰۱۶۴ و دارای دو بخش حمیل و مرکزی و دارای ۷ دهستان می باشد (مهندسین مشاور سبز اندیشه، ۱۳۸۹، ۲). این شهرستان دارای دو بخش حمیل و مرکزی بوده که بخش حمیل دارای سه دهستان و بخش مرکزی دارای چهار دهستان می باشد، که دهستان حسن آباد یکی از چهار دهستان بخش مرکزی می باشد که در طول شرقی ۴۶ درجه ۳۹ دقیقه ۲۹ ثانیه و عرض شمالی ۳۴ درجه و ۱۰ دقیقه ۴ ثانیه واقع شده است. بر اساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵ دارای ۸۷۸۳ نفر جمعیت می باشد (سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۵، ۴۱).

شکل ۱. موقعیت منطقه مورد مطالعه در کشور و استان، ترسیم نگارندگان"

یافته‌های تحقیق

-آمار توصیفی

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که جامعه آماری مورد مطالعه از نظر جنسیت، ۲۶/۳ درصد زن و ۷۳/۷ درصد مرد هستند، از لحاظ سن ۴/۲ درصد زیر ۲۰ سال، ۲۵/۸ درصد بین ۲۰ - ۳۵ سال، ۲۶/۱ درصد بین ۳۵ - ۵۰، ۳۹/۵ درصد بین ۵۰ - ۶۵ و (۴/۴ درصد) ۶۵ سال سن به بالا دارند که بیشترین گروه سنی متعلق به گروه سنی بین ۳۵-۵۰ سال بوده است، از نظر تحصیلات ۲۲/۷ درصد زیر دیپلم، ۴۰/۶ درصد دارای تحصیلات دیپلم، ۲۴/۸ لیسانس، و ۱۱/۹ درصد هم فوق لیسانس و بالاتر هستند. از لحاظ وضعیت شغلی ۳۰/۶ درصد سرپرستان خانوار کارگر، ۱۱/۹ درصد کارمند، ۲۵/۶ درصد کشاورز، ۱۹/۱۰ درصد دارای شغل آزاد و ۱۲/۸ درصد سایر (کاسب، راننده، صنایع دستی و ...) را تشکیل می‌دهد.

- بررسی وضعیت متغیرهای مشاهده شده

در جدول ۲، خلاصه‌ای از آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) مؤلفه‌های تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی و نتایج پایایی یا اعتبار سنجی اولیه هر کدام از عوامل که با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ سنجیده شده‌اند، نشان داده شده است. ملاحظه می‌شود که میانگین همه گویه‌ها از مقدار متوسط طیف (۳) بیشتر است که نشان دهنده تأثیر سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی است.

"جدول 2: توصیف گویه ها و معرف‌های مشاهده شده زیر مقیاس تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی"

متغیرها و شاخص‌های سنجش شده (معرف‌های مشاهده شده)				زیر مقیاس
آلفای کرونباخ	انحراف معیار	میانگین	گویه ها (نام و ترکیب)	
0.769	1/082	3/11	در صورت بروز مشکل مالی در بین مردم روستا، تا چه حد به یکدیگر کمک می‌کنید؟	q1
	1/093	3/29	شما تا چه میزان در مسائل و مشکلات روستا با شوراها همکاری دارید؟	q2
	1/118	3/38	تا چه حد در مراسم مذهبی، جشن و سرور یا مولودی شرکت دارید؟	q3
	1/003	3/25	در صورت بروز مشکل مالی برای شما، خویشاوندان تا چه حد به شما کمک مالی می‌کنند؟	q4
	1/032	3/47	تا چه حد انتخابات شوراها را حائز اهمیت می‌دانید؟	q5
	1/056	3/51	تا چه حد با دهیاری‌ها مشارکت دارید؟	q6
	1/029	3/49	تا چه حد در انتخابات شرکت می‌کنید؟	q7
	1/028	3/38	در ازدواج فرزندان تا چه میزان با دیگران مشورت می‌کنید؟	q8
	1/030	3/08	در امور کشاورزی تا چه میزان کمک و همیاری بین مردم رایج است؟	q9
	1/049	3/35	دهیاری تا چه حد در کار خود با شما مشورت می‌کند؟	q10
	1/002	3/38	در برنامه‌های طرح هادی روستایی تا چه میزان با شما مشورت شده است؟	q11
	1/058	3/24	مشارکت شما تا چه حد منجر به اشتغال‌زایی برای مردم روستا شده است؟	q12
	1/016	3/38	مشارکت روستاییان تا چه حد منجر به ایجاد امکانات خدماتی (خانه بهداشت، مدرسه و...) شده است؟	q13
	1/043	3/27	مشارکت روستاییان تا چه میزان منجر به بهبود کمی و کیفی صنایع دستی روستا شده است؟	q14
0.709	1/032	3/42	فکر می‌کنید مردم چقدر به حفظ و نگهداری وسایل امانت گرفته شده پایبند هستند؟	q15
	1/118	3/20	تا چه میزان به همسایگان خود اعتماد دارید؟	q16
	1/066	3/57	به نظر شما مردم تا چه اندازه به قول و قرارهای خود عمل می‌کنند؟	q17
	1/059	3/34	اگر به مسافرت بروید تا چه اندازه به همسایگان تا چه اندازه به همسایگان اعتماد می‌کنید که کلید منزلتان را در اختیارشان قرار دهید؟	q18
	1/136	3/39	تا چه اندازه به عملکرد شورای اسلامی اعتماد دارید؟	q19
	1/114	3/44	اگر شورای اسلامی یا دهیاری به زمینی برای امور روستا نیاز داشته باشد تا چه حد حاضرید آن را واگذار کنید؟	q20
	1/108	3/27	اعتماد تا چه حد موجب تنوع محصولات داخلی روستا شده است؟	q21
	1/111	3/33	اعتماد و مشارکت مردم روستا تا چه میزان باعث توسعه بازارهای محلی شده است؟	q22

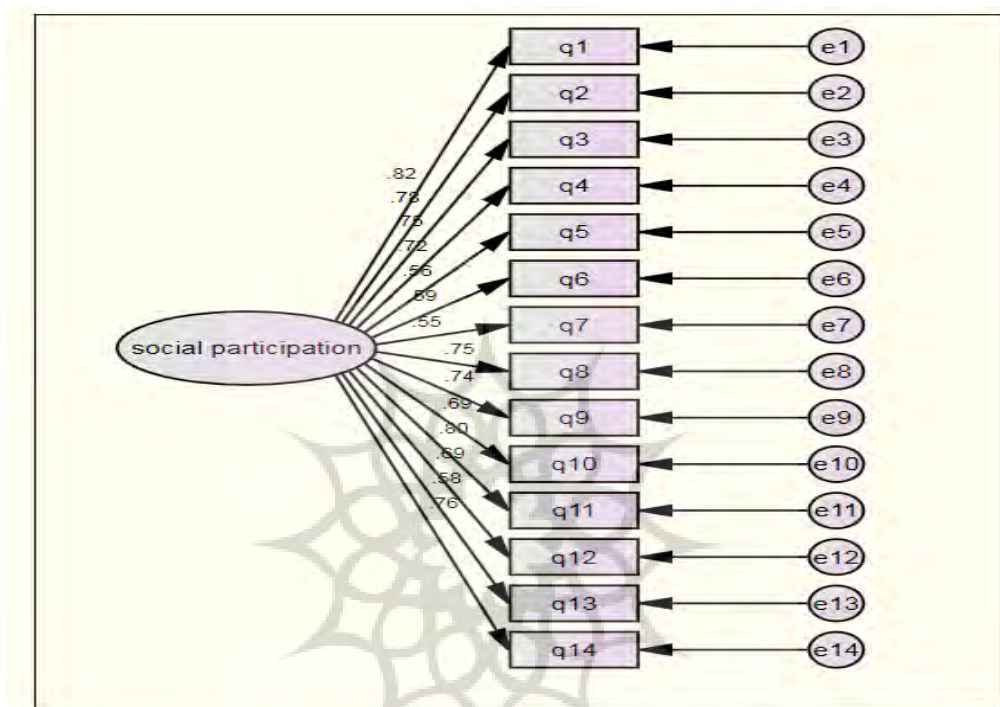
- تحلیل مدل سازی معادلات ساختاری

مدل‌های اندازه گیری^{***}: تحلیل عاملی تأییدی و سنجش اعتبار مقیاس‌ها

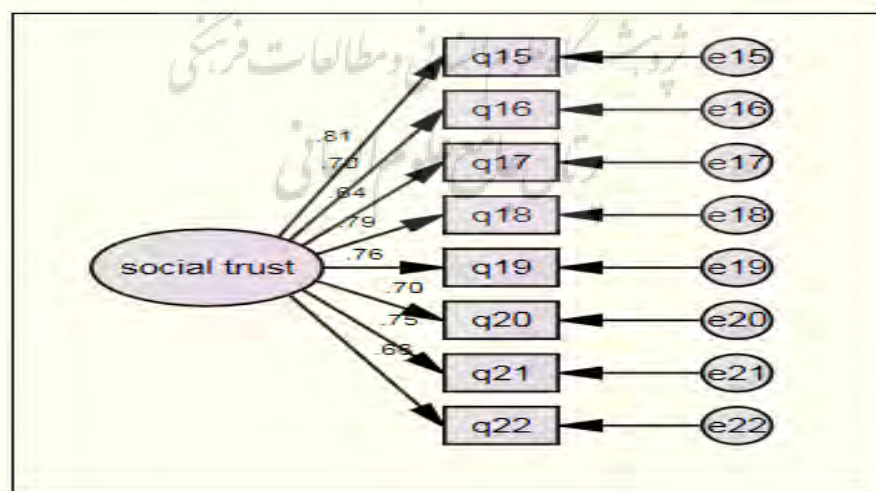
ابتدا دو مدل تحلیل عاملی تأییدی (CFA) یک عاملی برای ایجاد و سنجش دو زیر مقیاس مشارکت و اعتماد اجتماعی به عنوان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در محیط نرم افزار AmosGraphic ترسیم و تحلیل شدند. یک مدل اندازه گیری جزئی

***.measurement models

از مدل معادله ساختاری است که نحوه سنجش یک متغیر پنهان را با استفاده از دو یا تعداد بیش‌تری متغیر مشاهده تعریف می‌کند. در اینجا متغیر سرمایه اجتماعی متغیر پنهان می‌باشد (متغیر پنهان در نرم افزار باید به شکل بیضی باشد). متغیر پنهان متغیری است که به‌طور مستقیم اندازه‌گیری نمی‌شود، بلکه با استفاده از دو یا چند متغیر مشاهده شده (مشارکت و اعتماد اجتماعی) در نقش معرف سنجش می‌شود، متغیرهای آشکار همان سؤالات پرسشنامه می‌باشند (در نمودار با حروف q نمایش داده شده) که با آن‌ها متغیر پنهان را می‌سنجیم. و e هم خطای اندازه‌گیری برای متغیر آشکار می‌باشد (قاسمی، ۱۳۸۹).

"شکل ۲: برآورد استاندارد بارهای عاملی واریانس تبیین شده سؤالات مقیاس مشارکت اجتماعی"

"شکل ۳: برآورد استاندارد بارهای عاملی واریانس تبیین شده سؤالات مقیاس اعتماد اجتماعی"

جدول شماره ۳ برآوردهای ضرایب مسیر (ضریب استاندارد شده)، همراه با نسبت های بحرانی، خطای استاندارد (SE) و سطح معناداری (P-value) آن ها را نشان می دهد.

"جدول ۳: ضریب استاندارد شده، همراه با نسبت های بحرانی، خطای استاندارد و سطح معناداری زیر مقیاس های سرمایه اجتماعی"

متغیرها و شاخص های سنجش شده (معرف های مشاهده شده)				زیر مقیاس
گویه ها (نام و ترکیب)	ضریب استاندارد شده	نسبت بحرانی	خطای استاندارد	سطح معناداری
در صورت بروز مشکل مالی در بین مردم روستا، تا چه حد به یکدیگر کمک می کنید؟	۰/۸۱۵	-	-	-
شما تا چه میزان در مسائل و مشکلات روستا با شوراها همکاری دارید؟	۰/۷۸۲	۱۱/۶۵۹	۰/۰۷۹	***
تا چه حد در مراسم مذهبی، جشن و سرور یا مولودی شرکت دارید؟	۰/۷۵۰	۱۱/۰۰	۰/۰۸۰	***
در صورت بروز مشکل مالی برای شما، خویشاوندان تا چه حد به شما کمک مالی می کنند؟	۰/۷۲۱	۱۰/۴۳۷	۰/۰۸۲	***
تا چه حد انتخابات شوراها را حائز اهمیت می دانید؟	۰/۵۵۸	۷/۶۰۰	۰/۰۸۳	***
تا چه حد با دهیاری ها مشارکت دارید؟	۰/۵۹۳	۸/۱۶۶	۰/۰۸۶	***
تا چه حد در انتخابات شرکت می کنید؟	۰/۵۴۸	۷/۴۳۲	۰/۰۸۸	***
در ازدواج فرزندان تا چه میزان با دیگران مشورت می کنید؟	۰/۷۴۹	۱۰/۹۸۰	۰/۰۸۷	***
در امور کشاورزی تا چه میزان کمک و همیاری بین مردم رایج است؟	۰/۷۳۹	۱۰/۷۹۱	۰/۰۸۰	***
دهیاری تا چه حد در کار خود با شما مشورت می کند؟	۰/۶۸۵	۹/۷۶۶	۰/۰۸۷	***
در برنامه های طرح هادی روستایی تا چه میزان با شما مشورت شده است؟	۰/۷۹۵	۱۱/۹۳۹	۰/۰۹۸	***
مشارکت شما تا چه حد منجر به اشتغالزایی برای مردم روستا شده است؟	۰/۶۹۳	۹/۳۱۲	۰/۰۸۱	***
مشارکت روستاییان تا چه حد منجر به ایجاد امکانات خدماتی (خانه بهداشت، مدرسه و...) شده است؟	۰/۵۸۲	۷/۹۷۳	۰/۰۹۱	***
مشارکت روستاییان تا چه میزان منجر به بهبود کمی و کیفی صنایع دستی روستا شده است؟	۰/۷۶۳	۱۱/۲۷۳	۰/۰۷۸	***
فکر می کنید مردم چقدر به حفظ و نگهداری وسایل امانت گرفته شده پایبند هستند	۰/۸۱۲	-	-	-
تا چه میزان به همسایگان خود اعتماد دارید؟	۰/۶۹۸	۹/۶۸۰	۰/۰۹۰	***
به نظر شما مردم تا چه اندازه به قول و قرارهای خود عمل می کنند؟	۰/۶۳۸	۸/۶۶۰	۰/۰۹۱	***
اگر به مسافرت بروید تا چه اندازه به همسایگان اعتماد می کنید که کلید منزلتان را در اختیارشان قرار دهید؟	۰/۷۹۲	۱۱/۳۹۷	۰/۰۹۵۹	***
تا چه اندازه به عملکرد شورای اسلامی اعتماد دارید؟	۰/۷۵۷	۱۰/۷۳۸	۰/۰۸۹۲	***
اگر شورای اسلامی یا دهیاری به زمینی برای امور روستا نیاز داشته باشد تا چه حد حاضرید آن را واگذار کنید؟	۰/۷۰۲	۹/۷۴۷	۰/۰۸۹۰	***
اعتماد تا چه حد موجب تنوع محصولات داخلی روستا شده است؟	۰/۷۴۹	۱۰/۵۹۸	۰/۰۹۰۱	***
اعتماد و مشارکت مردم روستا تا چه میزان باعث توسعه بازارهای محلی شده است؟	۰/۶۷۸	۹/۳۳۰	۰/۰۷۹۹	***

قدرت رابطه بین عامل (متغیر پنهان) و متغیر قابل مشاهده به وسیله بار عاملی نشان داده می شود. بار عاملی مقداری بین صفر و یک است. اگر بار عاملی کمتر از ۰,۳ باشد رابطه ضعیف در نظر گرفته شده و از آن صرف نظر می شود. بار عاملی بین ۰,۳ تا ۰,۶ قابل قبول است و اگر بزرگ تر از ۰,۶ باشد خیلی مطلوب است. مشاهده می شود که تمامی متغیرهای مشاهده شده دارای ضرایب تأثیر رگرسیونی مثبت و معناداری با مقیاس های خود هستند و بزرگی این ضرایب نیز نسبتاً برای همه موارد در حد بالایی است، با توجه به جدول ۳- همه بارهای عاملی در سطح ۰/۰۰۱/ معنی دار می باشند. همان طور که ملاحظه می شود، در این جدول سطح معناداری برای بارهای عاملی یا ضرایب رگرسیونی استاندارد دو متغیر مشاهده شده گزارش نشده است. این امر به این دلیل است که این متغیرها به ترتیب به عنوان متغیرهای مرجع یا معرف برای دو متغیر مشارکت اجتماعی و اعتماد اجتماعی در نظر گرفته شده اند تا بدین وسیله بدون مقیاس بودن این متغیرهای پنهان و به عبارتی بدون ریشه و واحد اندازه گیری آن ها برطرف شود (قاسمی، ۱۳۸۹). به همین دلیل است که دیاگرام های مسیر

اولیه روی پیکان‌های مربوط به مسیرهای بین این متغیرهای مشاهده شده با متغیر پنهان مربوط مقادیر ۱ در نظر گرفته می‌شود، معیار AVE^{§§§} نشان دهنده میانگین واریانس به اشتراک گذاشته شده بین هر سازه با شاخص‌های خود است. به بیان ساده‌تر، AVE (میانگین واریانس استخراج شده) جهت اعتبار همگرایی به کار می‌رود و همبستگی زیاد شاخص‌های یک سازه را در مقایسه با همبستگی شاخص‌های سازه‌های دیگر نشان می‌دهد. مقدار این ضریب از صفر تا یک متغیر است که مقادیر بالاتر از ۰/۵ پذیرفته می‌شود (فورنل و لاکر****، ۱۹۸۱، ۵۰-۳۹).

روایی همگرا یا میانگین واریانس استخراج شده (AVE) برای اعتماد اجتماعی ۰/۶۰ و برای مشارکت اجتماعی ۰/۷۱ به دست آمد، هم‌چنین مقدار ضریب قابلیت اطمینان ساختاری یا پایایی ترکیبی (CR)^{††††} از صفر تا یک متغیر است که مقادیر بالاتر از ۰/۷ پذیرفته می‌شود، که برای مشارکت اجتماعی ۰/۷۷ و برای اعتماد اجتماعی ۰/۷۴ به دست آمد که نشان از مناسب بودن این زیر مقیاس‌ها است (ورتر^{□□□□}، ۱۹۷۴، ۲۸).

"جدول ۴: برازندگی مدل معادلات ساختاری برای زیر مقیاس‌های سرمایه اجتماعی"

علامت اختصاری	نام کامل شاخص برازش	مفهوم	مقدار قابل قبول	مشارکت اجتماعی	اعتماد اجتماعی
RMSEA	Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)	ریشه میانگین توان دوم خطای تقریب	< ۰.۰۸	۰/۷۶	۰/۵۵
CMIN/DF	Chi-degree freedom	شاخص بهنجار نسبی	۳ <	۲/۵	۳
IFI	incremental fit index	شاخص برازش افزایشی	>= ۰.۹۰	۰/۹۲	۰/۹۰
NFI	Normed Fit Index	شاخص برازش نرمال شده	>= ۰.۹۰	۰/۹۰	۰/۸۹
GFI	Goodness of fit	شاخص نیکویی برازش	>= ۰.۹۰	۰/۹۰	۰/۹۲
AGFI	Adjusted Goodness of Fit	شاخص نیکویی برازش تعدیل یافته	>= ۰.۹۰	۰/۹۱	۰/۹۷

§§§. Average Variance Extracted

****.Fornell&Lacker

††††.Composite Reliability

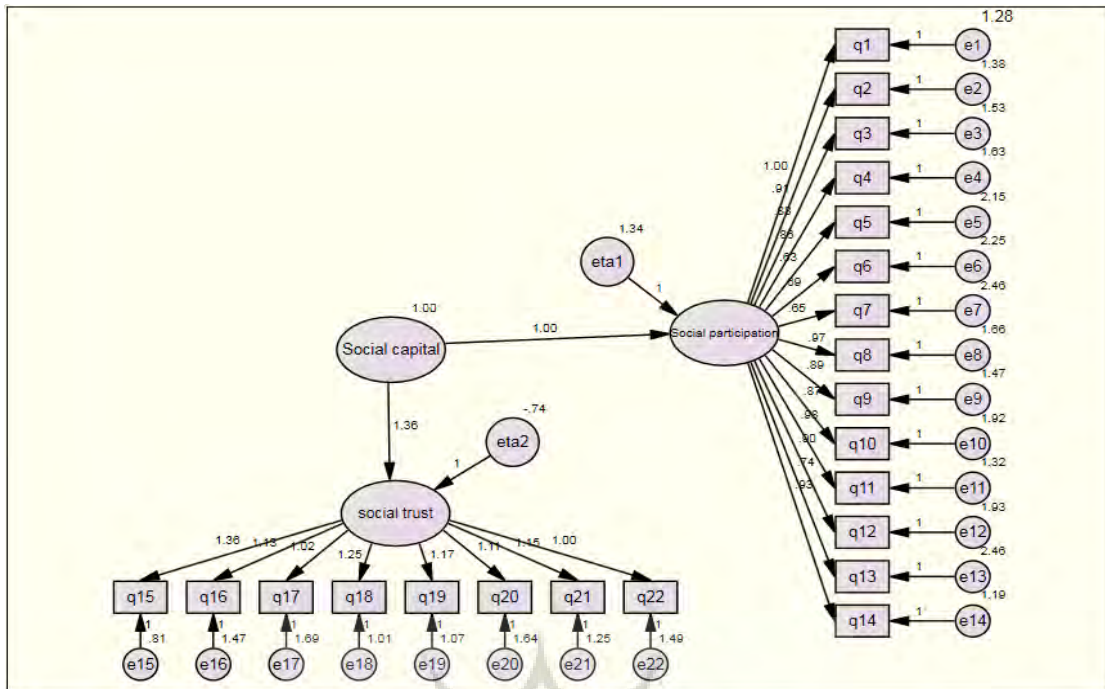
14. Werts

CFI	Comparative Fit Index	شاخص برازش مقایسه‌ای	$>=0.90$	۰/۹۴	۰/۹۸
-----	-----------------------	----------------------	----------	------	------

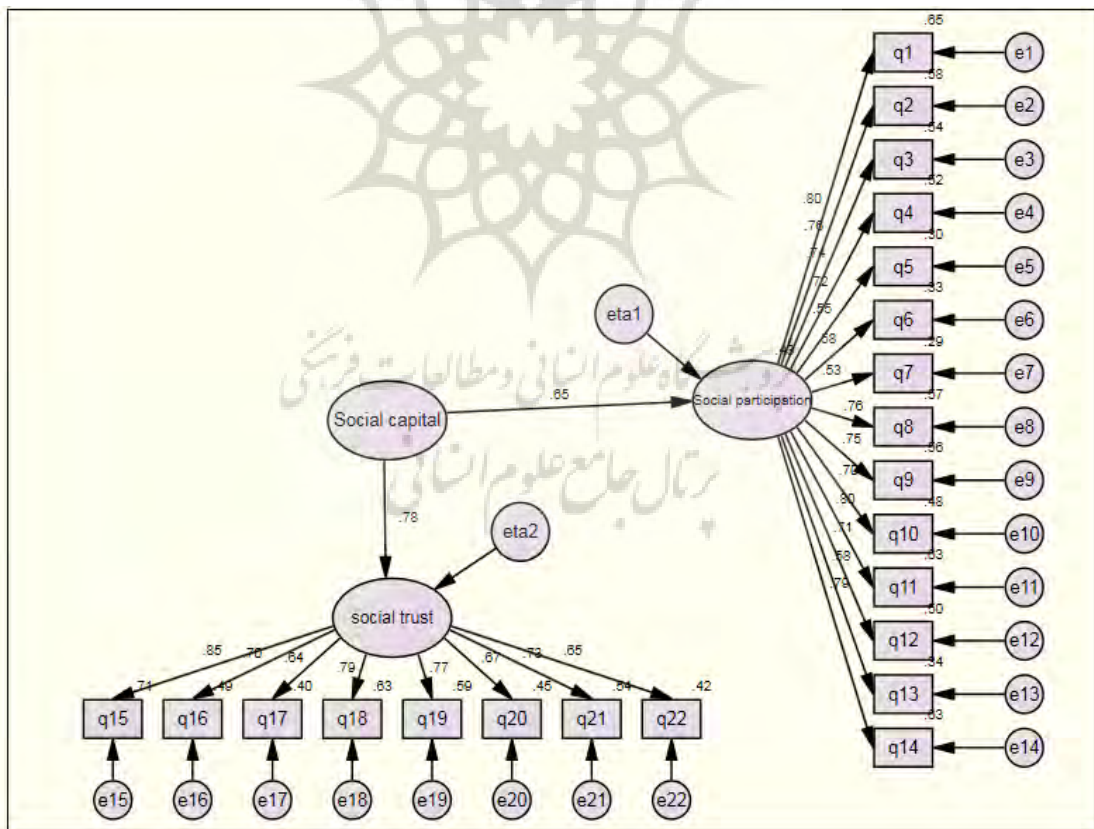
برای ارزیابی برازش مدل معادلات ساختاری چندین شاخص برازندگی وجود دارد. در این پژوهش برای ارزیابی برازندگی مدل معادلات ساختاری، از شاخص‌های کای اسکویر (X^2) به همراه معنی‌داری آن (P)، شاخص کای اسکویر بر درجه آزادی (X^2/df)، شاخص برازندگی (GFI)، شاخص نرم نشده برازندگی (NNFI)، شاخص برازندگی فزاینده (IFI)، شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)، ریشه میانگین مجذور خطای تخریب (RMSEA) و شاخص میانگین مجذور باقی‌مانده‌ها (RMR) استفاده شد. هم‌اکنون معیار دقیقی برای این شاخص‌ها وجود ندارد، اما دستور العمل کلی بدین قرار است: اگر مقدار X^2 معنی‌دار نباشد، مقدار کای اسکویر بر درجه آزادی کم‌تر از ۳ باشد، مقدار شاخص‌های GFI، NNFI، IFI و CFI بالاتر از ۰/۹۰ باشند، مقدار RMSEA کم‌تر از ۰/۰۸ و مقدار RMR کم‌تر از ۰/۰۵ باشد، برازش مدل مناسب و قابل قبول است. بر این اساس، با توجه به مقدار گزارش شده شاخص‌های برازندگی (جدول ۵)، مشاهده می‌شود که داده‌ها از لحاظ آماری با ساختار عاملی مدل معادلات ساختاری متغیرهای نهفته پژوهش سازگاری و تطابق دارند. بنابراین، مدل معادلات ساختاری پژوهش از برازش مناسب و قابل قبولی برخوردار است.

- مدل تحلیل عاملی تأییدی سه عاملی مرتبه دوم

مدل نهایی سنجش و برآورد متغیر پنهان سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر وابسته اصلی تحقیق بر اساس دو شاخص مشارکت اجتماعی و اعتماد اجتماعی به عنوان دو مقیاس پنهان و بر اساس بیست و دو متغیر مشاهده شده متشکل از گویه‌های مختلف در قسمت قبل برآورد و اندازه‌گیری شدند، در محیط AmosGraphics تدوین شد. شکل شماره ۴ این مدل را که یک مدل تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم با سه عامل است، همراه با برآوردهای غیر استاندارد ضرایب مسیر و واریانس‌های متغیرهای پنهان نشان می‌دهد، همان گونه که در شکل دیده می‌شود، واریانس‌های متغیرهای پنهان خطا و نیز متغیرهای پنهان اصلی در همه موارد مقادیر مثبت هستند که خود دلیلی بر اعتبار مدل است.

شکل ۴: مدل ساختاری تحلیل سه عاملی تأییدی مرتبه دوم برای برآورد و تحلیل سرمایه اجتماعی همراه با برآوردهای غیر استاندارد"

شکل ۵: برآوردهای استاندارد ضرایب مسیر در مدل ساختاری نهایی سرمایه اجتماعی"

همانطور که مشاهده می‌شود، تمامی ضرایب مسیر مقادیر بالایی را نشان می‌دهند، همچنین، نتایج برآوردهای خطای استاندارد، نسبت‌های بحرانی و سطوح معناداری نیز نشان می‌دهد که تمامی این برآوردها در سطح ۹۹ درصد معنی دارند، شاخص‌های برازش مدل نهایی به دست آمده همراه با مقادیر معیار پیشنهادی برای ارزیابی در جدول ۵ آمده است.

"جدول ۵: آزمون مدل نهایی برآورد سرمایه اجتماعی از روی مقیاس‌های مشارکت و اعتماد اجتماعی"

شاخص	معیار مطلوب	مقدار گزارش شده
X ² /df	۳ و کم‌تر	۲/۸۲
RMR	کوچک‌تر از ۰/۰۸	۰/۰۲۲
GFI	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۳
AGFI	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۲
NFI	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۷
NNFI	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۶
IFI	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۹
CFI	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۴
RMSEA	کوچک‌تر از ۰/۰۸	۰/۰۷۶

مأخذ: تقاسمی، ۱۳۸۹

جدول ۶ ضرایب رگرسیونی استاندارد (اثرهای مستقیم، غیرمستقیم و کل) متغیرهای نهایی مشاهده شده و زیر مقیاس‌های به دست آمده بر متغیر وابسته پنهان اصلی را نشان می‌دهد.

"جدول ۶: اثرهای کلی (مستقیم و غیر مستقیم) متغیرهای مشاهده شده و زیر مقیاس‌ها بر مقیاس سرمایه اجتماعی"

زیر مقیاس‌ها	سرمایه اجتماعی	اعتماد اجتماعی	مشارکت اجتماعی
اعتماد اجتماعی	۰/۷۹۸	-	-
مشارکت اجتماعی	۰/۶۰۹	-	-
q _۱	۰/۹۲۰	-	۰/۸۰۴
q _۲	۰/۹۰۸	-	۰/۷۶۳
q _۳	۰/۸۷۷	-	۰/۷۳۵
q _۴	۰/۸۶۴	-	۰/۷۲۰
q _۵	۰/۶۳۴	-	۰/۵۵۲
q _۶	۰/۶۹۱	-	۰/۵۷۷
q _۷	۰/۶۴۷	-	۰/۵۳۴
q _۸	۰/۹۷۳	-	۰/۷۵۶
q _۹	۰/۸۸۸	-	۰/۷۴۶
q _{۱۰}	۰/۸۷۵	-	۰/۶۹۵
q _{۱۱}	۰/۹۸۵	-	۰/۷۹۶
q _{۱۲}	۰/۹۰۳	-	۰/۷۰۵
q _{۱۳}	۰/۷۳۷	-	۰/۵۸۴
q _{۱۴}	۰/۹۲۹	-	۰/۷۹۳

-	۰/۸۴۵	۰/۹۱۶	Q۱۵
-	۰/۶۹۹	۰/۹۰۲	Q۱۶
-	۰/۶۳۶	۰/۸۸۶	Q۱۷
-	۰/۷۹۳	۰/۹۵۲	Q۱۸
-	۰/۷۶۵	۰/۶۶۵	Q۱۹
-	۰/۶۷۰	۰/۹۱۴	q۲۰
-	۰/۷۳۲	۰/۸۷۹	q۲۱
-	۰/۶۲۵	۰/۵۰۴	q۲۲

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد که بیشترین اثرهای غیر مستقیم بر سرمایه اجتماعی مربوط به متغیرهای مشاهده شده q۱ (در صورت بروز مشکل مالی در بین مردم روستا، تا چه حد به یکدیگر کمک می‌کنید؟)، q۱۱ (در برنامه‌های طرح هادی روستایی تا چه میزان با شما مشورت شده است)، q۱۵ (فکر می‌کنید مردم چقدر به حفظ و نگهداری وسایل امانت گرفته شده پایبند هستند)، q۱۸ (اگر به مسافرت بروید تا چه اندازه به همسایگانان اعتماد می‌کنید که کلید منزلتان را در اختیارشان قرار دهید)، q۲۰ (اگر شورای اسلامی یا دهیاری به زمینی برای امور روستا نیاز داشته باشد تا چه حد حاضرید آن را واگذار کنید)، و در مقابل، کمترین آن‌ها به ترتیب مربوط به متغیرهای q۶ (تا چه حد با دهیاری‌ها مشارکت دارید)، q۷ (تا چه حد در انتخابات شرکت می‌کنید) و q۲۲ (اعتماد و مشارکت مردم روستا تا چه میزان باعث توسعه بازارهای محلی شده است) است، با توجه به این ضرایب کمترین میزان تأثیر مربوط به مشارکت اجتماعی و بیشترین تأثیرها نیز مربوط به مقیاس اعتماد اجتماعی است.

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه حاضر با هدف بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی مطالعه موردی دهستان حسن آباد، شهرستان اسلام آباد غرب در قالب مدل معادلات ساختاری انجام گرفت، سرمایه اجتماعی با تعریف دو مؤلفه مشارکت و اعتماد اجتماعی در نظر گرفته شد و داده‌های مربوط به آن به کمک پرسشنامه جمع‌آوری شد و روایی همگرا (AVE) و پایایی ترکیبی (CR) آن نیز به دست آمد، با به‌کارگیری رویکرد مدل‌سازی معادله‌های ساختاری، در قالب متغیرهای مشاهده شده و دو مقیاس مشارکت اجتماعی و اعتماد اجتماعی و متغیر وابسته اصلی سرمایه اجتماعی در قالب متغیر پنهان اصلی تعریف شدند، دو مدل تحلیل عاملی تأییدی یک عاملی مرتبه اول برای اندازه‌گیری و اعتبارسنجی دو مقیاس و یک مدل سه عاملی مرتبه دوم برای تحلیل سرمایه اجتماعی و معرف‌های مربوط به آن تدوین و اجرا شدند، علاوه بر اعتبار کلی سه مدل بر اساس انواع مختلف شاخص‌های برازش، ضرایب رگرسیونی غیراستاندارد و استاندارد همگی مثبت و معنادار برآورد شدند، مدل نهایی معادله ساختاری نشان داد که مشارکت و اعتماد اجتماعی به ترتیب به میزان ۰/۶۵ و ۰/۷۸ بر سرمایه اجتماعی تأثیر داشته است. نتایج سوال اول نشان داد که بین مشارکت و سرمایه اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد، روستاییان در صورت بروز مشکل مالی در بین مردم و خویشاوندان، مسائل و مشکلات روستا با شوراها و دهیاران، مراسمات مذهبی، جشن و سرور، امور کشاورزی، اشتغال‌زایی و طرح‌های هادی روستایی با همدیگر مشارکت داشته و

هر چي مشاركت بيشتر باشد باعث افزايش سرمايه اجتماعي ساكنان روستايي خواهد بود. بدین معنی كه مشاركت روستاييان در افزايش سرمايه اجتماعي مهم و موثر است. نتیجه این سوال با نتایج ایمانی و همكاران (۱۳۹۷)، كه در پژوهشی به بررسی و ارزیابی تأثیر سرمايه اجتماعي بر کیفیت زندگی در مناطق روستايي پرداخته اند همسو و هم راستا می باشد، نتایج نشان داد كه از لحاظ تأثیر مؤلفه های سرمايه اجتماعي بر کیفیت زندگی، مؤلفه مشاركت اجتماعي با ۰/۷۷۸ بیشترین تأثیر را بر کیفیت زندگی دارد. هم چنین با تحقیقات انجام گرفته از سوی عزیزاده و همكاران (۱۳۹۰)، افراخته و همكاران (۱۳۹۳)، دیمه (۲۰۱۰) و لینگ و همكاران (۲۰۱۵) همسو و هم جهت می باشد.

بر اساس نتایج سوال دوم اعتماد اجتماعي به میزان ۰/۷۸ بر سرمايه اجتماعي تأثیر مثبت و معناداری دارد. از میان زیر متغیرهای اعتماد اجتماعي، اعتماد به همسایگان با ضریب تأثیر ۰/۹۵۲ بیشترین تأثیر و توسعه بازارهای محلی در صورت اعتماد و مشاركت به میزان ۰/۵۰۴ کمترین تأثیر را داشته اند. یافته های این سوال حاکی از این است كه روستاييان با واگذاری زمین برای امور روستا (مسجد، مدرسه، ساختمان دهیاری و ...)، حفظ و نگهداری وسایل روستا، اعتماد به توسعه بازارهای محلی و قول و قرار و وعده های بین خود زمینه مشاركت و اعتماد هر چي بیشتر مردم را فراهم می آورند. نتایج این سوال با تحقیق انجام گرفته از سوی بحری پور و همكاران (۱۳۹۱)، كه در پژوهشی به بررسی رابطه بین سرمايه اجتماعي و احساس امنیت اجتماعي پرداخته اند، همسو و هم راستا می باشد، نتایج حاصل از تحلیل مسیر در این تحقیق نشان داد كه متغیرهای مستقل آگاهی، اعتماد و مشاركت اجتماعي دارای اثرگذاری مثبت می باشند. هم چنین با تحقیقات انجام گرفته از سوی باقری زنور و علمی (۱۳۸۸)، هزار جریبی و لهراسبی (۱۳۹۰) و دینداری و علمی (۱۳۹۵) همسو می باشد.

در پایان جهت ارائه راهکارهای بهتر و توسعه بیشتر سرمايه اجتماعي در منطقه مورد مطالعه چند پیشنهاد ارائه می گردد:

- ۱- زمینه مشاركت هر چه بیشتر مردم در طرح های انجام گرفته از سوی دستگاه هایی كه در زمینه توسعه روستايي (بنیاد مسكن، جهاد كشاورزی، منابع طبیعی، دفتر عمران روستايي و ...) كار می کنند فراهم شود.

- ۲- مشاركت دادن روستاييان در طرح ها برای بهبود کمی و کیفی صنایع دستی و ایجاد امکانات خدماتی (خانه بهداشت، مدرسه و ...).

- ۳- مشاركت دولت با سایر نهادهای غیر دولتی برای بالا رفتن مشاركت و اعتماد اجتماعي روستاييان.

- ۴- اعتماد و مشاركت هر چه بیشتر روستاييان در طرح ها موجب تنوع محصولات داخلی و توسعه بازارهای محلی می شود.

- ۵- تشکیل انجمن ها، گروه ها و كانون های كوچك در سطح روستاها یکی از راه های اعتماد در بین روستاييان و خدمات رسانی به آنها است كه قادر است روند توسعه را تسریع بخشد.

- ۶- فرهنگ سازی و افزايش سطح آگاهی روستاييان با آموزش برای مشاركت و همکاری با نهادهای محلی.

- ۷- نظرخواهی از روستاييان در مورد مسائل و مشکلات روستا و نهادینه کردن مشاركت در روستاييان.

۸- ایجاد و برگزاری فعالیت‌های گروهی از سوی شوراهای دهیاری‌ها و مشارکت بیشتر روستاییان باعث تقویت اعتماد اجتماعی و در نتیجه بالا بردن سرمایه اجتماعی می‌شود.

منابع

۱. افراخته، حسن، عزیزی، اصغر و مرتضی مهر علی تبار فیروزجایی، ۱۳۹۳، نقش سرمایه اجتماعی بر توسعه روستایی دهستان چهاردانگه، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی سال چهاردهم، شماره ۳۴، صص ۲۵-۴۷.
۲. ایمانی، بهرام؛ باختر، سهیلا و عبدالرضا خوش رفتار، ۱۳۹۴، بررسی و ارزیابی تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در مناطق روستایی، مطالعه موردی شهرستان اسلام آباد غرب، پژوهش‌های روستایی، دوره ۶، شماره ۴، صص ۸۷۵-۸۹۴.
۳. امیر انتخابی، شهرام؛ جوان، فرهاد و نازنین نعیم آبادی، ۱۳۹۶، سرمایه اجتماعی و پایداری نواحی روستایی در شهرستان کاشمر، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ششم، شماره ۲، صص ۷۹-۹۶.
۴. باقری زنور، بهارک و محمود علمی، ۱۳۸۸، سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی؛ نشانه‌های آسیب شناختی روابط اجتماعی در ایران مجله مطالعات جامعه‌شناسی، دوره ۲، شماره ۵، صص ۱۲۵-۱۳۸.
۵. بریمانی، فرامرز؛ راستی، هادی؛ دهانی، میثم و راضیه جهان تیغ، ۱۳۹۷، تحلیل رابطه فقر و سرمایه اجتماعی؛ مطالعه موردی: سکونتگاه‌های مرزی استان سیستان و بلوچستان، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دوره ۷، شماره ۳، صص ۴۳۸-۴۵۳.
۶. بحری پور، عباس؛ ذوالفقاری، ابوالفضل و امیر رستگار خالد، ۱۳۹۱، بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی (مطالعه موردی شهرستان کاشان) مجله پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، دوره ۱، شماره ۴، صص ۸۹-۱۰۹.
۷. جمعه پور، محمود، ۱۳۸۴، مقدمه‌ای بر دیدگاه‌ها و روش‌های برنامه‌ریزی روستایی، سمت، تهران.
۸. جلالی، ام البنین و زهرا نصراللهی، ۱۳۹۸، اثرگذاری سرمایه اجتماعی بر چرخش انگیزه‌ها: رهیافت اقتصاد رفتاری مبتنی بر نظریه بازی‌ها فصلنامه پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، دوره ۹، شماره ۳۴، صص ۱۴۸-۱۳۱.
۹. خوش فر، غلامرضا؛ بارگاهی، رضا و شهاب کرمی، ۱۳۹۲، سرمایه اجتماعی و پایداری شهری (مورد مطالعه شهر گرگان)، مجله مطالعات شهری، دوره ۳، شماره ۸، صص ۳۱-۴۶.
۱۰. دینی ترکمانی، علی، ۱۳۸۵، تبیین افول سرمایه اجتماعی، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، دوره ۶، شماره ۲۳، صص ۱۷۱-۱۴۷.
- دیداری، چنور و محمود علمی، ۱۳۹۵، بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و موفقیت تحصیلی دانشجویان کارشناسی دوره روزانه دانشگاه کردستان در سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷، مجله مطالعات جامعه‌شناسی، دوره ۹، شماره ۳۰، صص ۶۱-۴۷.
۱۱. رستم علیزاده، ولی‌اله و فیروزآبادی، سید احمد، ۱۳۹۰، نقش سرمایه اجتماعی در شکل‌گیری نهادهای پایدار مهاجرین (انجمن‌های زادگاهی) به عنوان نهادهایی نو برای توسعه روستایی، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، دوره ۴، شماره ۱، صص ۱۴۵-۱۳۱.

۱۲. سعیدی، عباس، ۱۳۸۳، مبانی جغرافیای روستایی، چاپ پنجم، انتشارات سمت، تهران.
۱۳. شایان، محسن؛ رئیسی، محمد کریم و محمود محمدی، ۱۳۹۷، بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر ارتقاء شاخص های اقتصادی روستاهای شهرستان زرین دشت، مجله مطالعات محیطی هفت حصار، شماره ۲۴، سال ششم، صص ۲۸-۱۵.
۱۴. فراهانی، حسین؛ عبدلی، سمیه و مهدی چراغی، ۱۳۹۱، ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی (مطالعه موردی: دهستان مشهد، میقان شهرستان اراک)، فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه ریزی منطقه ای / سال دوم، شماره ۸، صص ۷۸-۶۷.
۱۵. قاسمی، وحید، ۱۳۸۹، مدل سازی معادله ساختاری با کاربرد Amos Graphics، نشر جامعه شناسان، تهران.
۱۶. کریمی، سعید و مریم شاه دوستی، ۱۳۹۶، از سرمایه اجتماعی به عملکرد شغلی: نقش میانجی گرایش کارآفرینانه در سازمان جهاد کشاورزی استان همدان، فصلنامه پژوهش های ترویج و آموزش کشاورزی، سال دهم، شماره ۳، صص ۶۲-۵۳.
۱۷. گرجی کرسامی، علی و علی بابایی کارنامی، ۱۳۹۶، بررسی نقش سرمایه اجتماعی در مشارکت کشاورزان در تعاونی های تولید کشاورزی چهاردانگه ساری، مجله تعاون و کشاورزی، دوره ۶، شماره ۲۴، صص ۱۵۰-۱۲۹.
۱۸. محسنی تبریزی، علیرضا، ۱۳۶۹، بررسی زمینه های مشارکت روستاییان و ارتباط آن با ترویج کشاورزی، معاونت ترویج و مشارکت مردمی، وزارت جهاد کشاورزی، تهران.
۱۹. مطیعی لنگرودی، حسن، ۱۳۸۲، برنامه ریزی روستایی با تأکید بر ایران، جهاد دانشگاهی مشهد.
۲۰. مهندسین مشاور سبز اندیشه، ۱۳۸۷، گزارش بازنگری طرح هادی روستای «حسن آباد» دهستان حسن آباد، بخش مرکزی، شهرستان اسلام آباد غرب.
۲۱. مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵، سالنامه آماری، استان کرمانشاه، دفتر آمار و اطلاعات.
22. Bartlett, J.E., Kotrlik, J.W., & Higgins, C.C, 2001, Organizational rsearch: Determining appropriate sample size in survey research. Information, Technology, Learning and Performance Journal, 19(1), 43-50.
23. Dima, A.B., 2010, Some Aspects Regarding the Necessity of Implementing the Agricultural Land Consolidation Projects in Romania, Research Journal of Agricultural Science, 42 (3), PP. 432-437.
24. Fornell C., and Larcker D, 1981, Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. Journal of Marketing Research, 18(1), 39-50.
25. Ling, Q., Huang LU, H., & Wang, X, 2015, Social capital, member Participation, and Performance: Evidence from Zhejiang. Irrrr naiiaaal Fddd add Agribusiness Management Review, 18, 1, 49- 78.
26. Murayama, H., Arami, R., Wakui, T., & Sugawara, L, 2014, Crosslevel interaction between individual and neighborhood socioeconomic status in relation to social trust in a Japanese community. Urban Studies Journal, 51, 13, 2770-2786.
27. Moyes, D., P. Ferri, F. Henderson and G. Whittam, 2015, The stairway to heaven? The effective use of social capital in new venture creation for a rural business, Journal of Rural Studies, 39, 11-21, doi: 10.1016/j.jrurstud.2015.02.004.

28. Sharbatiyan, M.H., A. Bokharaei and P. tavafi, 2015, The study of social capital in rural development (Case study: village of AsadAbad city Torbat-Heidriyeh), Quarterly Journal of Human Geography, 7(4), 139-163.
29. Teilmann, K., 2012, Measuring social capital accumulation in rural development, Journal of Rural Studies, 28(4), 458-465, doi: 10.1016/j.jrurstud.2012.10.002.
30. Van Rijn, F., Bulte, E., & Adekunle, A, 2013, Social capital and agricultural innovation in Sub-Saharan Africa. Agricultural Systems, 108, 112-122.
31. Werts, C. E.; Linn, R. L.; 1974, and Joreskog, K. G. "Quantifying unmeasured variables." Measurement in the Social Sciences (H. M. Blalock, Jr., Ed.) Chicago. Ill.: Aldine Pub. Co., www. Ngdir .ir.
32. Zhou, L., E. Chan and H. Song, 2017, Social capital and entrepreneurial mobility in early-stage tourism development: A case from rural China, Tourism Management, 63, 338-350, doi: 10.1016/j.tourman.2017.06.027.

